

Я.С. Брюховецький

**МЕХАНІЗМ ТА ФУНКЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ
ІНСТИТУТІВ ПРИ ЦІЛЬОВОМУ КРЕДИТУВАННІ
ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ПІДВИЩЕННЯ
ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

У загальному розумінні інтелектуалізація підприємств передбачає процес наповнення діяльності підприємства інтелектуальними зусиллями, новими професійними і загальноосвітніми знаннями, досвідом, які забезпечуються безперервним розвитком і навчанням персоналу, науково-технічним забезпеченням його діяльності, що зумовлюють необхідність запровадження інвестиційних проектів і соціально-економічний розвиток підприємства.

Підвищення ефективності, інтелектуалізації та поліпшення показників діяльності промислових підприємств істотною мірою залежать від державного регулювання діяльності, науко-

© Я. С. Брюховецький, 2015

во-технічного забезпечення розвитку виробництва, безпеки внутрішнього економічного простору, розвитку внутрішнього ринку, сприяння держави експорту високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю.

Питанням створення та регулювання умов розвитку промислових підприємств, зокрема державою, присвячено безліч наукових робіт, авторами яких є: С. Глазьев [2], О. Прокопенко [15], О. Пескова [10], Д. Ляпін [14], В. Никифоренко, В. Кравченко [9], О. Андросова [1]. Незважаючи на широкий спектр досліджень, питання інтелектуалізації промислових підприємств, формування ресурсів її фінансового забезпечення з використанням механізмів кредитування залишаються відкритими і потребують подальшого дослідження.

Метою роботи є обґрунтування розвитку та інтелектуалізації промислових підприємств на основі механізму цільового кредитування інвестиційних проектів із виділенням функцій економічних інститутів – учасників процесу фінансування.

Промислові підприємства є основою розвитку економіки, забезпечення найважливіших конституційних прав населення, належного рівня життя, насичення внутрішнього ринку товарами, зайнятості населення, стабільності в суспільстві. Унаслідок поступового впровадження у виробництво інновацій та наукоємних технологій розширюється сфера використання переважно творчої інтелектуальної праці, що сприяє конкурентоспроможності підприємств на внутрішньому і зовнішніх ринках.

У сучасних умовах постійних інституційних змін посилюється роль держави. Практика показує, що в даний час одну з ключових ролей відіграє система регулювання діяльності промислових підприємств за допомогою ліцензування, дозволів, квот, оподаткування. Зазначені напрями державного регулювання є прямими методами, що обмежують право вибору промислових підприємств і встановлюють певні обмеження в їх діяльності [15, с. 119].

Так, в Україні перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню та квотуванню, затверджується постановою Кабінетів Міністрів України на кожний рік [11]. Види діяльності, які підлягають ліцензуванню, визначаються і затверджу-

ються нормативно-правовими документами, що обмежує право вибору промислових підприємств.

Інститутом стратегічних досліджень при Президентові України [14] обґрунтовані перспективні напрями зменшення обмежень у діяльності промислових підприємств, пов'язаних із ліцензуванням:

суттєве зменшення кількості видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, збільшення ролі патентування;

уніфікація адміністративних процедур ліцензування в різних нормативно-правових актах;

закріплення норм Національного класифікатора видів економічної діяльності на рівні закону.

Дане реформування системи ліцензування дозволить не тільки знизити адміністративні витрати промислових підприємств в Україні, але і розширить їх діяльність, що буде мотивувати підприємства до впровадження інновацій, розширення бізнесу і збільшення прибутку.

Необхідною умовою забезпечення процесу інтелектуалізації підприємств є відповідна науково-технічна політика держави і науково-технічне забезпечення розвитку виробництва. Криза, що відбувається, ускладнює процеси не тільки функціонування, але і розвитку підприємств. Це змушені визнати і державні структури. Так, Державне агентство з питань електронного управління України позначило такі проблеми науково-технічної та інноваційної сфери, що ускладнюють економічне зростання і не сприяють формуванню сприятливих умов функціонування промислових підприємств [13]:

темпи розвитку і структура науково-технічної та інноваційної сфери не відповідають попиту з боку промислових підприємств;

світові наукові результати не знаходять застосування в економіці України;

триває скорочення кадрів і матеріально-технічних засобів в науково-технічній та інноваційній сфері;

скорочення фінансування інноваційної діяльності, що негативно впливає на якість розробок і ступінь упровадження. Так, за даними Державної служби статистики України [4],

фінансування в 2014 р. порівняно з 2011 р. скоротилося на 6638,0 млн грн, що склало 46,3%. Загальна сума фінансування у 2014 р. склала 7695,9 млн грн, із них 6540,3 млн грн – власні кошти підприємств.

Успішне функціонування промислових підприємств багато в чому залежить від удосконалення їх діяльності в галузі забезпечення економічної безпеки. Діяльність промислових підприємств з метою підвищення інтелектуалізації має бути заснована на швидкому реагуванні на мінливе внутрішнє і зовнішнє середовище. Питання про участь держави в регулюванні економіки є значущим для промислових підприємств. Від його вирішення залежать багато параметрів діяльності. Сподіватися на безпомилковість вільного ринкового регулювання неправомірно. Досвід перетворень у країнах СНД доводить помилковість тези про лібералізацію економіки і відсторонення держави від регулювання економічних процесів. Сліпе уповання на ринкову саморегуляцію не створило конкурентний ринок майнових прав, сформувалася монополія адміністративного впливу влади на учасників ринку [8, с. 9].

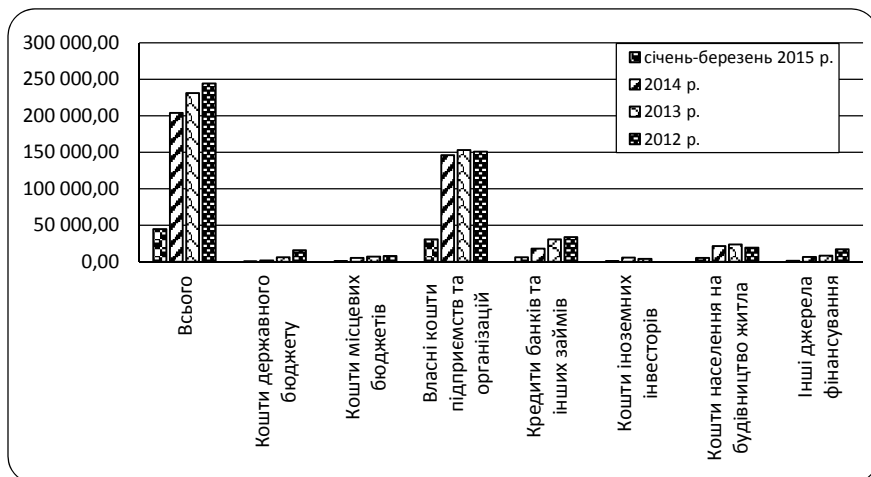
До основних причин, які негативно впливають на безпеку підприємницької діяльності в Україні, фахівці відносять [9, с. 94]:

- активну участь держави в управлінні підприємствами;
- використання кримінальних структур при впливі на конкурентів;
- мінімальне регулювання недобросовісної конкуренції;
- відсутність у країні сприятливих умов для здійснення науково-технічних досліджень;
- відсутність повної інформації про дійсний фінансовий стан промислових підприємств;
- недосконалу культуру ведення бізнесу у підприємницькому середовищі.

В умовах постійних інституційних змін важливе значення для розвитку та забезпечення інтелектуалізації промислових підприємств має націленість економічної політики держави на розвиток внутрішнього ринку, сприяння експорту високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю. Внутрішній

ринок України, як і будь-якої іншої країни, значною мірою визначається обсягом інвестицій в економіку, регіони, підприємства. Кризовий стан країни, а також невирішений збройний конфлікт на Південному Сході України не є інвестиційно привабливими факторами.

Так, тенденція скорочення обсягу капітальних інвестицій в економіку країни триває (рис. 1) [7]. У січні-березні 2015 р. обсяг капітальних інвестицій (без урахування територій Криму, м. Севастополя та територій, непідконтрольних владі України) склав більше 44 млн грн (у 2014 р. обсяг капітальних інвестицій склав більше 204 млн грн, незважаючи на те, що цей рік характеризувався економічною кризою і початком збройного конфлікту в країні).

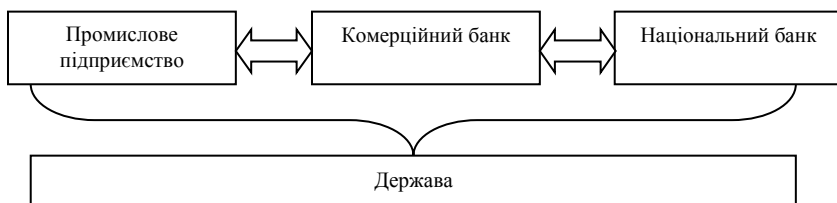
* Без урахування територій АР Крим, м. Севастополя і територій, непідконтрольних владі України.

Рис. 1. Обсяг капітальних інвестицій в економіку України в 2012-2015 рр. (січень - березень 2015 р.)

Дані рис. 1 свідчать, що найбільшу частку капітальних інвестицій в Україні, як і раніше, складають власні кошти підприємств, обсяг яких залишився практично незмінним протягом

2012 р. – травня 2015 р. Кошти з державних та місцевих бюджетів із кожним роком зменшуються, що може свідчити про неефективну інвестиційну політику держави і відсутність перспектив на майбутнє.

Збільшення частки використання промисловими підприємствами власних коштів і кредитів банків для фінансування діяльності свідчить про необхідність розгляду участі держави в даному процесі (рис. 2).

Рис. 2. Спрощена схема взаємодії інститутів кредитування підприємств

Крім економічної кризи та збройного конфлікту, в країні є ряд інших причин, які негативно впливають на формування інвестиційної привабливості регіонів, у тому числі підприємств [5]:

недостатнє інституційне забезпечення інвестиційної політики в регіонах і на місцях;

недосконалість інструментів розкриття внутрішнього потенціалу регіонів;

неефективність окремих інструментів фінансування капітальних проєктів;

низька ефективність розподілу інвестицій, низька віддача від інвестицій.

У таких умовах дієвим інструментом розвитку та інтелектуалізації може стати цільове кредитування промислових підприємств комерційними банками. Національний уряд має взяти на себе відповідальність за розвиток економіки. Це може бути забезпечено шляхом послідовної роботи за напрямками:

визначення пріоритетів розвитку;

формування індикативних планів;

розробки та реалізації цільових державних програм.

У рамках реалізації зазначених напрямів підприємства розробляють бізнес-плани, інвестиційні проекти, фінансувати які можуть комерційні банки під прийняття векселів від підприємств (рис. 3).

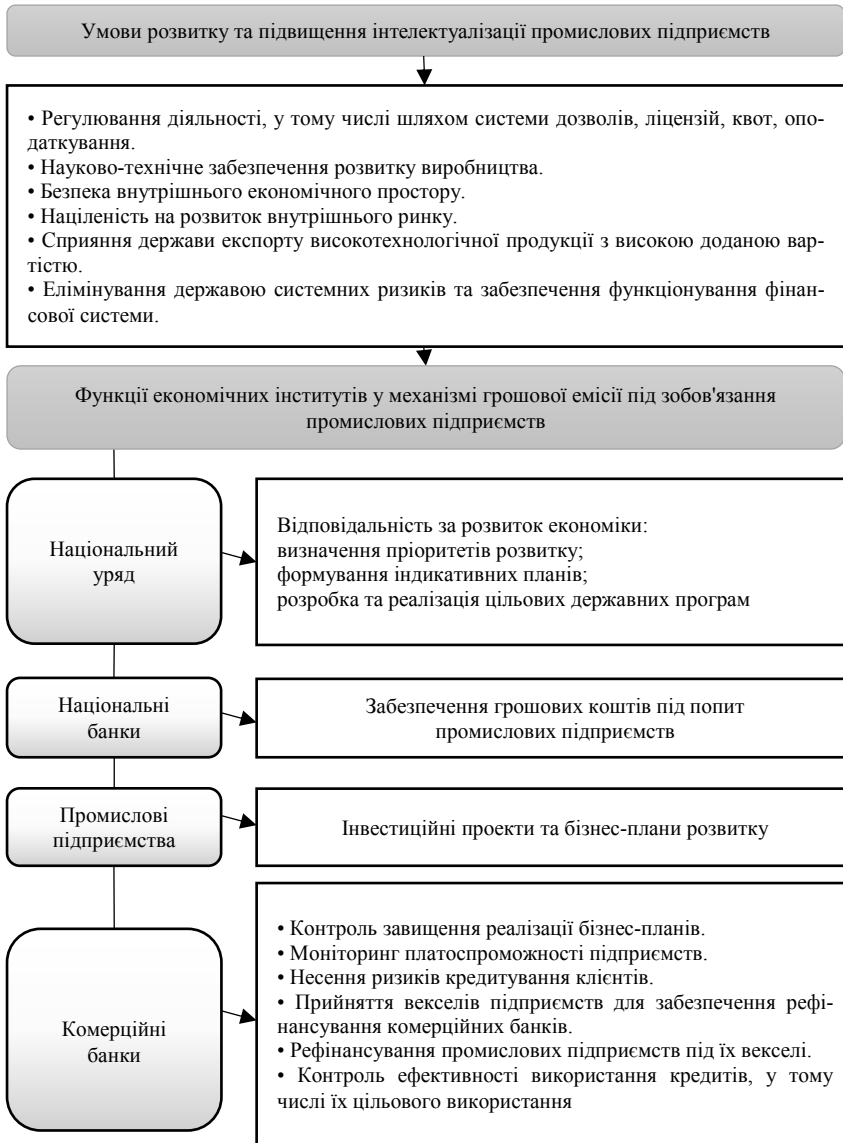
Обсяг залучених підприємствами коштів залежить від розроблених, обґрунтованих інвестиційних проектів і бізнес-планів розвитку. Інвестиційний проект є важливим документом, на підставі якого визначається інвестором, зокрема кредитним комітетом комерційного банку, доцільність інвестування, розмір інвестицій.

Інвестори і кредитні інспектори вивчають такі складові інвестиційного проекту [12]: передумови та історію проекту; аналіз ринку та маркетинг реалізації інвестиційного проекту; аналіз географічного розташування та перспективи розвитку; проектно-конструкторська частина; матеріальні ресурси; організаційна структура та накладні витрати; трудові ресурси; графік здійснення проекту; економічна та фінансова оцінка проекту. Розширений бізнес-план може включати SWOT-, PEST-аналізи, на підставі яких вивчаються сильні та слабкі сторони, політичні, економічні, соціальні, технологічні аспекти зовнішнього середовища, що впливають на діяльність виробничого підприємства.

Оскільки в даний час залучення іноземних інвесторів у розвиток вітчизняних підприємств є важким, актуальним стає механізм отримання промисловими підприємствами кредитних коштів від комерційних банків (КБ) під заставу векселів, які можуть виступати забезпеченням для рефінансування КБ з боку Національного банку (НБ) (рис. 4).

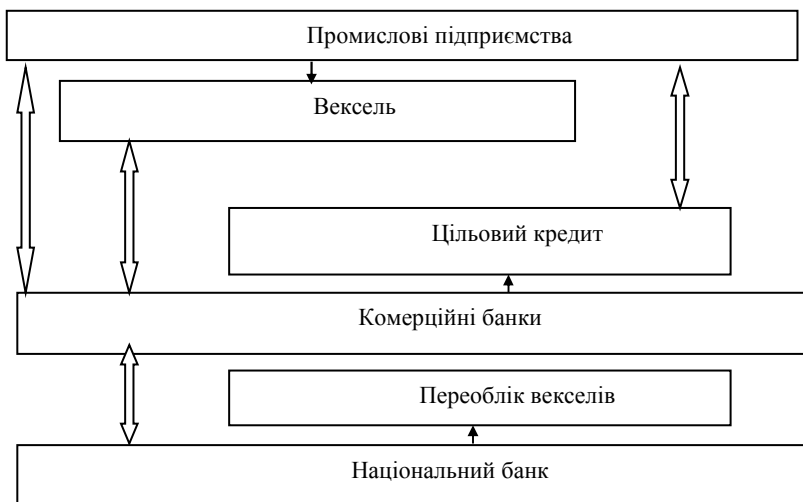
Промислові підприємства передають комерційним банкам векселі як заставу. При цьому підприємствами мають виконуватися такі жорсткі вимоги КБ до надання кредитних коштів:

- 1) ефективно та цільове використання коштів;
- 2) підтримання ліквідності, платоспроможності виробничих підприємств;
- 3) мінімізація ризиків реалізації інвестиційного проекту (бізнес-плану).

Рис. 3. Механізм цільового кредитування інвестиційних проектів промислових підприємств

Рис. 4. Кредитування промислових підприємств під заставу векселів

Видача кредитів комерційними банками виробничим підприємствам під векселі дозволяє самим банкам отримувати кошти для власного фінансування від Національного банку (переоблік векселів) [1].

Фахівці вважають, що потрібне створення державного інституту експертизи інвестиційних проектів, завдання якого полягатиме в оцінці проектів, їх ранжируванні за значимістю розвитку внутрішнього ринку, для національної промисловості, регіону, населення території, підвищення інноваційної складової в діяльності підприємства – інтелектуалізації. Прозорість і прогнозованість діяльності може служити базою для прийняття рішень: «уряду – про розмір участі або надання державних гарантій; для комерційного банку – про схему кредитування і вибір процентної ставки; для Центрального (Національного) банку – про величину зниження ставки рефінансування кредиту під даний проект ... Цільові кредити повинні проходити в першу чергу через ті банки, які вже довели своє бажання і вміння працювати на виробництво» [8].

Критерієм відбору банків може бути вимога щодо структури активів банку: не менше 50% активів мають наповнюватися кредитами для промислових підприємств під цілі розвитку. Можна знизити ставку резервування для тих випадків, коли додаткові кошти, що виникли, банк направить на кредитування інвестиційних проектів промислових підприємств після державної експертизи.

Економічна наука і практика знає дієві приклади організації кредитних аукціонів. Комерційні банки безпосередньо або через відповідні консалтингові агентства здійснюють відбір проектів розвитку виробництва промислових підприємств, формують, таким чином, портфель заявок на кредитні ресурси. Національний банк «виставляв би вільний обсяг грошової ліквідності на кредитний аукціон, на якому у вільній ринковій процедурі відбиралися б найкращі пропозиції з портфеля заявок комерційних банків». Кредитні аукціони можна організувати в галузевому та регіональному розрізах [8, с. 343-344].

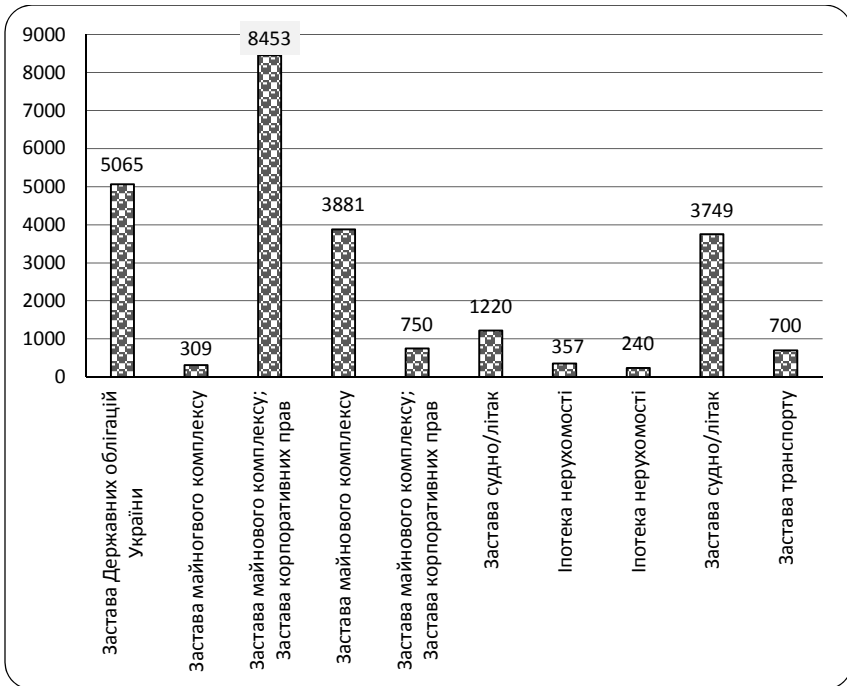
В Україні механізм переобліку Національним банком векселів промислових підприємств, якими володіють комерційні банки, ще не досить розвинений і практично не застосовується, а також прирівнюється до стандартного рефінансування. Про це свідчать статистичні дані Національного банку України в розрізі рефінансування комерційних банків у 2015 р. станом на 01.08.2015 р. за типами забезпечення (рис. 5) [6].

Дані рис. 5 свідчать, що загальна сума рефінансування НБУ комерційних банків з 01.01 по 01.08.2015 р. склала 24724 млн грн, при цьому переоблік векселів не здійснювався.

Упровадження механізму переобліку векселів має ряд переваг для всіх учасників (національний банк, комерційний банк, промислове підприємство) [3], а саме:

- 1) можливість призначення НБУ ставки переобліку, відмінної від ставки рефінансування, а також індивідуальної ставки залежно від платоспроможності виробничих підприємств, що дозволить НБУ заробляти більше, ніж за стандартною ставкою рефінансування;

- 2) комерційні банки, враховуючи векселі, матимуть доступ до «швидких» кредитів НБУ з мінімальним ризиком;

Рис. 5. Види забезпечення кредитів НБУ, отриманих КБ у 2015 р.

3) промислові підприємства (платоспроможні, ліквідні) мають можливість розширювати фінансовий важіль без додаткових грошових інвестицій, випускаючи вексель;

4) можливість цільового фінансування Національним банком підприємств, що розвиваються, і галузей промисловості.

Проте в Україні мають місце такі стримуючі фактори розвитку вексельних відносин [1]:

відсутність законодавчої бази щодо захисту прав учасників вексельного обігу;

відсутність єдиного механізму та єдиної системи державної реєстрації випущених векселів;

необмеженість суми векселя розміром статутного капіталу підприємства (резервного фонду, чистих активів, процентного їх співвідношення);

відсутність розвиненого вторинного ринку, існування якого сприяє збільшенню впевненості інвестора у продажу векселя.

Висновки. Усунення зазначених перешкод послужить дієвим методом забезпечення промислових підприємств фінансовими ресурсами, у тому числі реальними грошовими, сприятиме розвитку реального сектору економіки, внутрішнього ринку. Важливим є запобігання спекулятивним операціям на фінансовому ринку, що виводять ресурси з реального сектору. У підприємств з'являються можливості налагодження безперебійного процесу виробництва, упровадження інновацій, реалізації інвестиційних проектів, підвищення інтелектуалізації.

Доцільно розробити науково-методичні підходи до реалізації на практиці цільового кредитування комерційними банками.

Література

1. Андросова О.Ф. Вексель як безготівкова форма розрахунку / О.Ф. Андросова, К.О. Гриценко, І.В. Ковтуненко // Сталий розвиток економіки. – 2013. – №2. – С. 347-351.

2. Глазьев С.Ю. О целях, проблемах и мерах государственной политики развития и интеграции [Электронный ресурс]: научный доклад / С.Ю. Глазьев // РАН, Научный совет по комплексным проблемам евразийской экономической интеграции, конкурентоспособности и устойчивому развитию. – М, 2013. – Режим доступа: <http://www.glazev.ru/upload/iblock/004/004f2f8b45abf5ac-2120f40d83f3e97a.docx>.

3. Давыдов А. Как банку зарабатывать на векселях [Электронный ресурс] / А. Давыдов // Валютное регулирование и ВЭД. – 2002. – №8. – С. 6-12. – Режим доступа: http://www.mirkin.ru/_docs/articles03-105.pdf.

4. Джерела фінансування інноваційної діяльності [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ [Електронний ресурс]: аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень. – К.:

НІСД, 2015. – 92 с. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/regionu-4adb9.pdf>.

6. Інформація про надані Національним банком України банкам кредити на строк більше 30 календарних днів у 2015 році [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=14549-388&cat_id=37650.

7. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

8. Львов Д.С. Экономика развития / Д.С. Львов. – М.: Экзамен, 2002. – 512 с.

9. Никифорова В.Г. Активізація інноваційного розвитку – підгрунтя економічної безпеки підприємства / В.Г. Никифорова, В.О. Кравченко // Стратегія економічного розвитку України. – 2014. – № 34. – С. 92-95.

10. Пескова О.С. Формирование системы государственного регулирования предпринимательской деятельности на рынках социально-значимых товаров и услуг в современной России: дис. ... доктора экон. наук: 09.00.05 / О.С. Пескова. – Волгоград, 2014. – 386 с.

11. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2015 рік: Постанова від 14 січня 2015 р. №1 [Електронний ресурс] // Кабінетів Міністрів України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1-2015-%D0%BF>

12. Ример М.И. Экономическая оценка инвестиций / М.И. Ример, А.Д. Касатов, Н.Н. Матиенко. – 2-е изд.; под общ. ред. М.И. Римера. – СПб: Питер, 2008. – 480 с.

13. Розвиток науково-технічної та інноваційної сфери [Електронний ресурс] // Державне агентство з питань електронного урядування України. – Режим доступу: http://old.dknii.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/Program2011_2014.pdf.

14. Щодо першочергових заходів зменшення адміністративної вартості ліцензування в Україні: аналітична записка відділу економічної стратегії під керівництвом Д. Ляпіна [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень при Пре-

зидентові України. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/761/>.

15. Устойчивое развитие предприятия, региона, общества: инновационные подходы к обеспечению: монография / под общ. ред. О.В. Прокопенко. – Варшава: Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium, 2014. – 474 с.

Надійшла до редакції 02.09.2015 р.